

Příprava, kariérní systém a odměňování učitelů ve Francii

Ve Francii je dlouhodobý vlivu státu na školství¹, zejména co se týče centrální organizace a financování. Vzdělání je díky tomu bezplatné, světské² a probíhá ve francouzštině. Stát určuje náplň kurikula na všech úrovních (až do věku 15 let se všichni žáci³ učí stejné předměty), vzdělává učitele, kontroluje kvalitu vzdělávání a podporuje (finančně i materiálně) soukromé školy.

Struktura francouzského školství

Vzdělávání žáků začíná obvykle už ve věku 3 let v mateřské škole. Ačkoliv je volitelné, přes 99,5 % dětí tohoto věku mateřskou školu navštěvuje⁴. Žáci se zde již učí základy čtení, psaní a počtů. Následuje pětiletá základní škola, již žáci opouští ve věku 10 nebo 11 let. Druhý vzdělávací stupeň je rozdělen do dvou částí – *college* a *lycée*. College náplní látky odpovídá druhým stupňům českých základních škol, její absolvování trvá čtyři roky. Je zakončeno souhrnným testem, *brevet*, jenž hraje roli při přijímacím řízení na další školu. Tam mají na výběr z *lycée général* (obdoba českého všeobecného gymnázia), *lycée technologique* (obdoba střední odborné školy) či *lycée professionnelle* (obdoba středního odborného učiliště). Vzdělávání na každé z těchto škol trvá tři roky a je zakončeno závěrečnou zkouškou, *baccalauréat*. (Obdoba naší maturity či výučního listu, dle typu lycea.) Vysoké školství je klasickým způsobem rozděleno na bakalářskou (6 semestrů), magisterskou (4 semestry) a doktorskou úroveň.

Vzdělávání učitelů

Příprava učitelů na jejich povolání probíhá zejména na samostatných univerzitách⁵, stát vyžaduje, aby každý učitel měl magisterské vzdělání⁶. Toto vzdělání je bezplatné, studenti hradí pouze administrativní poplatek v řádech stovek eur. V průběhu studia nadcházející učitelé musí projít konkurenční zkouškou dle typu školy, na níž chtějí učit. (Ve zkoušce soutěží proti sobě, každý rok je pevně daný počet uchazečů, jež může zkoušku složit.) Není

¹ Přestože se některé z uvedených informací mohou vztahovat i na terciární vzdělávání, v dalším textu v zájmu stručnosti budeme hovořit pouze o primárním a sekundárním vzdělávání.

² "LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en ... - Legifrance." 15 bře. 2004, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000417977&categorieLien=id>. Datum přístupu: 20 čvc. 2020.

³ Opět v zájmu stručnosti se pojem žáci bude vztahovat i na žákyně. Podobně učitel/učitelka a další.

⁴ "Eurostat - Data Explorer - europa.eu." https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_enrp07&lang=en. Datum přístupu: 20 čvc. 2020.

⁵ "Loi n° 2007-1199 du 10 août 2007 relative aux ... - Legifrance." 10 srp. 2007, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000824315>. Datum přístupu: 21 čvc. 2020.

⁶ Školy mají možnost v případě nouze přijmout na dobu školního roku i učitele, jenž tuto podmínku nesplňuje. Ti se pak v lepším případě na výkon povolání připravují alespoň instruktážními manuály.

však nutné studovat učitelství již od prvního ročníku bakalářského studia. K univerzitám jsou přidruženy tzv. *École Supérieure du Professorat et de l'Éducation* (v překladu Vyšší škola učitelství a vzdělávání, dále jen ESPE), jež zajišťují další vzdělání pro absolventy bakalářského studia, nezávisle na jejich konkrétním oboru, kteří se rozhodnou pro kariéru ve školství. Jedná se o dvouletý magisterský obor, *Métiers de l'Enseignement, de l'Éducation et de la Formation* (v překladu Učitelství, vzdělávací a výcvikové profese, dále jen MEEF), po jehož prvním roce následuje již zmíněná konkurenční zkouška, již zajišťuje rovněž ESPE. (Více o této zkoušce později.) Ke složení této zkoušky se může přihlásit kterýkoliv student s ukončeným prvním ročníkem magisterského studia, jenž by v případě úspěchu pokračoval druhým ročníkem MEEF.

V průběhu prvního ročníku magisterského studia MEEF se studenti seznamují s učitelskou profesí. Čeká je čtyři až šest týdnů praxí, kdy chodí na naslechy v typu školy, jež odpovídá jejich zaměření. Zde vidí výkon povolání v praxi, reflektují používání teoretických znalostí v praxi, analyzují používání výukových materiálů. Rovněž se během tohoto období připravují na nadcházející zkoušku a promýšlí hrubé obrysy diplomové práce.

Druhý ročník je rozdělen půl na půl mezi praktickou výuku a další teoretické vzdělání. V rámci praxí pracují na poloviční úvazek jako učni učitelé (v principu mohou mít úvazky i vyšší), v rámci vzdělávání prohlubují své teoretické znalosti a během sepisování diplomové práce pronikají i do základů výzkumu. Studium je ukončeno obhajobou této práce.

Kompetitivní zkouška

Po prvním ročníku navazujícího studia následuje již zmíněná povinnost absolvovat danou kompetitivní zkoušku. Uchazeč musí být občanem Francie nebo jiného členského státu EU, nesmí mít zápis v trestním rejstříku, jenž by byl neslučitelný s výkonem učitelství a rovněž musí být fyzicky schopen tuto profesi vykonávat. *Professeurs des écoles* (v překladu učitelé škol), kteří učí ve školkách a na základních školách, absolvují zkoušku *Concours de recrutement de professeur des écoles* (Náborová soutěž pro učitele škol). Ta se skládá z osmi testů v různých předmětech, každá část má jinou váhu⁷. Základní podobou zkoušky pro středoškolské učitele je *Certificat d'Aptitude au Professorat de l'Enseignement du Second degré*⁸ (v překladu Osvědčení o způsobilosti pro výuku sekundárního vzdělávání^{9 10}), po úspěšném dokončení studia se z absolventa stává *professeur certifié* (certifikovaný učitel), jenž obvykle učí v *college*.

⁷ "Les épreuves du CRPE externe, du troisième CRPE et du" 11 úno. 2020, <https://www.devenirenseignant.gouv.fr/cid98653/les-epreuves-du-crpe-externe-du-troisieme-crpe-et-du-second-crpe-interne.html>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

⁸ "Décret n° 2008-775 du 30 juillet 2008 relatif aux ... - Legifrance." 1 led. 2020, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000019278548>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

⁹ Technicky vzato se tato zkouška vztahuje pouze na všeobecně zaměřené středoškolské vzdělávání. Technické obory a tělesná výchova mají vlastní obdoby této zkoušky. CAPES a agregace však společně pokrývají v roce 2020 71,4% všech kandidátů.

¹⁰ "candidats inscrits aux concours du second degré de 2020" 9 led. 2020, <https://www.devenirenseignant.gouv.fr/cid98491/candidats-inscrits-aux-concours-second-degre-2020.html>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

Nejvyšší úrovní zkoušky je *agrégation* (v překladu agregace¹¹) – toto je zkouška, již si mohou zvolit i neabsolventi prvního ročníku MEEF. (Ti si ale obvykle rovněž vyhradí celý rok na přípravu.) Je to zkouška s dlouhou historií, její původ sahá až do roku 1766¹². Po dokončení studia se z absolventa stává *professeur agrégé* (agregovaný učitel) a odchází učit nejčastěji na lycea. Zkouška se skládá z písemné části (v níž je eliminována většina uchazečů) a z ústní části, kde uchazeč musí přednést lekci na různá témata v rámci zvolené disciplíny, aby potvrdil jak svoje prezentační dovednosti, tak svoji znalost tématu.¹³ Obtížnost zadaných témat je mnohdy nad rámec střední školy.

Oba druhy zkoušek pro středoškolské učitele jsou odlišeny dále podle oboru, v němž je uchazeč skládá, stejně tak se liší i počet úspěšných kandidátů. Pro agregaci je v roce 2020 limit nastaven na 2610 absolventů, z toho 568 v matematice, oproti například 8 v italštině.¹⁴ Pořadí, v jakém se uchazeči ve zkoušce umístí, rozhoduje o jejich pracovním umístění na první roky kariéry, než mají šanci požádat o přeložení – viz níže. (Nejlepší uchazeči dostávají na výběr, obvykle se tedy mohou vrátit do svého domovského města, uchazeči na konci seznamu se dostávají například na venkov na opačném konci Francie nebo na periferii Paříže¹⁵.)

Pracovní podmínky

Jak již bylo zmíněno, učitelé jsou státními zaměstnanci a jako takoví mají přesně (a jednotně) vymezeny pracovní podmínky a platové ohodnocení. Poněkud překvapivá může být informace, že vhodné rozmístění učitelů zajišťuje stát. Při nástupu na výkon povolání (ten je zajištěn všem, kdo úspěšně složili agregaci či jinou formu zkoušky) je jim přidělena konkrétní škola, jež potřebuje ve sboru doplnit učitele jejich aprobace. Dle pořadí, v němž se umístili, se přihlíží k jejich preferencím. Jednou ročně je možné požádat o přeložení, na schválení této žádosti má vliv počet odučených let, zdravotní stav, rodinná situace a další. V porovnání s Českou republikou je rovněž nutno poznamenat, že ve Francii se od učitelů očekává pouze učení jejich hodin a práce s nimi spojené. Nevyskytuje se zde žádné suplování ani dozory, od toho škola zaměstnává další personál.¹⁶

¹¹ Překlad je uveden spíše pro úplnost, moc užitečný na tomto místě není. Autor si bohužel není vědom lepšího českého ekvivalentu.

¹² André Chervel, Marie-Madeleine Compère, "Les candidats aux trois concours pour l'agrégation de l'Université de Paris (1766-1791)", červen 2002 <http://rhe.ish-lyon.cnrs.fr/?q=agregar>. Datum přístupu: 21 čvc. 2020.

¹³ "Arrêté du 13 février 1986 relatif à l'organisation ... - Legifrance." <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000660554>. Datum přístupu: 21 čvc. 2020.

¹⁴ "Postes agrégation session 2020 - Devenir enseignant." 22 kvě. 2020, <https://www.devenirenseignant.gouv.fr/cid98774/postes-agregation-session-2020.html>. Datum přístupu: 21 čvc. 2020.

¹⁵ Zdrojem jsou informace od absolventů této zkoušky – většina doktorandů matematiky, jež autor ve Francii poznal, měla agregaci složenou. Už dopředu věděli, co je přibližně čeká, v závislosti na jejich umístění.

¹⁶ "Francouzský učitel má víc volna a nesupluje ani nedohlíží" 21 čvc. 2020, <https://www.rodicevitani.cz/skolstvi/zahranicni-inspirace/francouzsky-ucitel-ma-vic-volna-a-nesupluje-ani-nedohlizi-jsou-tam-ale-jine-hacky-za-ceskou-skolu-uz-bych-nemenila-rika-ceska-ktera-ucila-tricet-let-v-parizi/>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

Pracovní doba učitele na základní škole je 24 hodin týdně plus 108 hodin ročně, jež by měly být vyhrazeny na pomoc žákům se vzdělávacími obtížemi, komunikaci s rodiči, své další vzdělávání, účast na poradách a podobně¹⁷. Na střední škole se pracovní doba liší podle učitelovy kvalifikace: agregovaný učitel učí 15 hodin týdně, certifikovaný učitel 18 hodin týdně. (V případě učitelů tělocviku jsou oba údaje o 2 hodiny vyšší.)

Co se týče platu, obecně můžeme říci, že vyšší platy přísluší učitelům ve vyšších stupních vzdělávání a s větším počtem odučených let. Podle údajů ze školního roku 2017/2018¹⁸ je na základních školách nástupní plat 26 140 € ročně, na lyceu 27 512 €. Na základních školách trvá v průměru 25 let dostat se na maximální plat ve výši 46 149 €, učitelé lycea se na maximální plat 47 657 € dostanou v průměru po 29 letech. Platový postup však nezávisí pouze na počtu odučených let, ale také na aktivitě, již učitel vyvíjí na své další vzdělávání, viz dále. Mimo standardní plat má učitel nárok na bonusy, na příklad za učení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo za učení přesčasů¹⁹.

Na učitele se vztahuje stejný důchodový systém jako na ostatní státní zaměstnance²⁰. Do penze v současnosti mohou odejít ve věku 62 let, v současnosti není jeho zvyšování aktuální²¹. Maximálního důchodu je možnost dosáhnout po odpracování 41,5 let, činí 75% z poslední výše platu, kterou učitel pobíral alespoň šest měsíců. Zákon umožňuje pracovat i nad stanovený věk, nebylo-li ještě dosaženo maximální výše důchodu.

Kariérní postup

Od reformy v roce 2017 jsou zde tři třídy rozdělující pracovníky ve školství: *classe normale* (normální třída), *hors classe* (mimotřída) a *classe exceptionnelle* (výjimečná třída), každá z těchto tříd se dělí na několik dalších stupňů, nazývaných *échelon*²². (Jedenáct pro normální třídu, tři pro mimotřídní a čtyři pro výjimečnou třídu.) Třída pracovníka určuje především výši jeho platu. V rámci normální třídy je postup mezi jednotlivými stupni automatický, vždy po pevně daném počtu odučených let, jednotlivé rozestupy ale nejsou pravidelné. V rámci postupu učitele čekají dvě kariérní schůzky zajišťované příslušnou akademií²³ na konci pátého a osmého stupně, každá z nich může následující postup o rok

¹⁷ "Décret n° 2008-775 du 30 juillet 2008 relatif aux ... - Legifrance." 1 led. 2020, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000019278548>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

¹⁸ "Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in" https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/teacher_and_school_head_salaries_and_allowances_2017_18.pdf. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

¹⁹ "Arrêté du 22 juillet 2014 modifiant l'arrêté du 12 ... - Legifrance." 22 čvc. 2014, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000029310877&categorieLien=id>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²⁰ "Loi n° 2003-775 du 21 août 2003 portant réforme ... - Legifrance." 21 srp. 2003, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000781627>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²¹ "France abandons proposal to raise retirement age." 13 led. 2020, <https://www.pionline.com/legislation/france-abandons-proposal-raise-retirement-age>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²² "Décret n°72-580 du 4 juillet 1972 relatif au statut ... - Legifrance." 1 led. 2020, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000500138&categorieLien=cid>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²³ Každý department Francie má tzv. akademii, jež zajišťuje organizaci věcí ohledně vzdělávání, ta je řízena rektorem.

urychlit. Po dosažení nejvyššího stupně normální třídy, standardně po 26 letech, je možné zažádat o přeřazení do vyšší třídy. Pro to musí uchazeč získat daný počet bodů, ty získává jednak doporučením rektora akademie a jednak za počet let, který již čeká na povýšení²⁴. Nejvyšší stupeň zmíněného doporučení může získat pouze 30% uchazečů, podklady pro toto hodnocení má rektor v zápisech z kariérních schůzek.

V případě úspěšného povýšení do mimotřídy učitel opět automaticky po daném počtu let pokračuje po stupních. Cesta na třetí a poslední stupeň trvá standardně 7 let. Během této doby učitele čekají další dvě kariérní schůzky. Následuje možnost postoupit do výjimečné třídy, postup pro povýšení je analogický předchozímu. (Je však omezeno, kolik učitelů se v této třídě může nacházet na 10 % celkového počtu.) Tímto způsobem se však rekrutuje pouze 20 % členů této třídy²⁵, zbytek je vyhrazen pro učitele vykonávající v rámci školy speciální funkci – například ředitelé škol, referent pro studenty se zdravotním postižením, školní psycholog a podobně, již svou funkci vykonávají alespoň po dobu osmi let. Hlavní rozdíl je, že o povýšení mohou zažádat již na druhém stupni mimotřídy.

Jako příklad si vezmeme kariérní postup agregovaného učitele – odkaz na diskutovanou tabulku je v poznámce pod čarou²⁶. Jednotlivé kariérní stupně jsou seřazeny sestupně. Ve sloupci úplně vpravo vidíme počet let, po kterém dochází ke kariérnímu postupu. (Povšimněme si půlroků – tyto souvisí s výše zmíněnou kariérní schůzkou.) Výše hrubého měsíčního platu na každém stupni je v desátém sloupci (*Trait. mens. brut*).

Další vzdělávání

Učitelé ve Francii mají zákonem potvrzené právo na své další vzdělávání²⁷. Účast učitele schvaluje rektor akademie za podmínky, že povede ke zkvalitnění výuky. Toto další vzdělávání pedagogů zajišťuje zejména ESPE, probíhá obvykle mimo jejich pracovní dobu během prázdnin²⁸. Každý učitel má akademií vyhrazený určitý obnos, z něž za těchto podmínek může hradit veškeré výdaje, včetně dopravy a ubytování. Jako každý státní zaměstnanec má učitel nárok účastnit se až ročního tréninkového programu, během něž pobírá 85 % svého platu.

Je doporučeno, aby se těchto aktivit učitelé pravidelně účastnili. Motivací může být i to, že absolvované kurzy mají pozitivní vliv na jeho hodnocení, včetně hodnocení na kariérní schůzce. Přesto se v roce 2017 nějakého kurzu či semináře zúčastnilo pouze 50 % učitelů²⁹

²⁴ "Promotion corps-grade | Ministère de l'Education Nationale et"

<https://www.education.gouv.fr/bo/20/Hebdo1/MENH1933027N.htm>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²⁵ "CLASSE EXCEPTIONNELLE AGRÉGÉS : Qui ? Quand" 3 led. 2019,

<http://sgenplus.cfdt.fr/article/classe-exceptionnelle-agreges-qui-quand-comment/>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²⁶ "ppcr pour les agrégés notes... - Sgen-CFDT."

https://sgen-cfdt.fr/contenu/uploads/2016/10/PPCR-AGREGES_b.pdf. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²⁷ "LOI n° 2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et ... - Legifrance."

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027677984>. Datum přístupu: 23 čvc. 2020.

²⁸ V systému francouzského školství vždy probíhá 6 týdnů výuky následovaných 2 týdny prázdnin. Je zde tedy dost prostoru pro například týdenní školení.

²⁹ "France Teachers and teaching conditions (TALIS 2018)"

<https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=FRA&treshold=5&topic=TA>. Datum přístupu: 23. čvc. 2020.

Další zajímavou možností je, že po 15 odpracovaných letech může učitel zažádat o přeložení do jiné části státního správy, kde je jim poskytnut nutný výcvik³⁰. Po roce mají možnost v nové pozici setrvat, zkusit novou nebo se vrátit na svou původní.

Ostatní zdroje

Kromě zdrojů uvedeno v poznámkách pod čarou bylo čerpáno z následujících:

- web Evropské komise (Datum přístupu 20. - 23. 7. 2020)
https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/france_en
- web francouzského ministerstva školství (Datum přístupu 20. - 23. 7. 2020)
<https://www.devenirensignant.gouv.fr/>
- wikipedie (Datum přístupu 20. - 23. 7. 2020) , zejména
https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_France
- osobní rozhovory s absolventy francouzského školství v průběhu let 2014 - 2017, mnozí z nich si zvolilo kariéru ve školství. Jmenovitě Thomas Baudouin, Christophe Biscio, Victor Michel-Dansac, Olivier Pierre, Caroline Vernier a Thomas Wallez

³⁰ "Décret n°2005-959 du 9 août 2005 pris pour l'application de l'" 10 srp. 2005,
[https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006052190&dateTexte=.](https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006052190&dateTexte=)
Datum přístupu: 23 čvc. 2020.